

Др Милан Ристовић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
mrstovi@f.bg.ac.rs

Критичко издање научне грађе

Два документа о карикатури и проблему „неразумевања социјалистичке стварности”

Проблеми у односима власти са онима који су изабрали крајње непоуздан позив и често по здравље, егзистенцију и у екстремним случајевима, не тако ретко, и по живот опасан – указивање писањем и сликом на мане власти и њихов губитак везе са стварним животом, на самољубље и уживљавање у улоге које су сами њихови носиоци себи наменили, стари су колико и институције државе, и њени „стубови”. Аристофан је користио верско-ритуалну улогу позоришта да исмева своје моћне савременике и упозорава на њихове мане. Оно што је било допуштено дворским лудима, скомрасима и њиховој сабраћи у хришћанском свету средњег века, није било дозвољено никоме другом. Над главе оних који нису могли да се сакрију иза паравана стварног или (најчешће) лажног лудила у изношењу сопственог мишљења о тиранима надвијале су се сенке инквизиције, цензуре, проклетства, и других казни. Писати о Лудости, онако како ју је схватао и своје савременике на њу упозоравао Еразмо, било је хуморно, горко, мудро, лековито скретање пажње на њену свеprisутност, способност да се претвара, мења облике и не оставља на миру никога без свог додира.

Страх, није, затро карикирање као често једино и тајно оруђе немоћних пред силом тираније, владарске и сваке друге, па се сатира показала многу жиљавијом и способнијом да се прилагођава временима и нових обичајима. Штампана је у руке исмевача моћи и критичара друштвених аномалија и свеколиких неправди ставила делотворно оруђе: умножавање слика и текстова, карикатура, памфлета, од њене појаве, без обзира на забране и цензуру, постало је ударни механизам ове борбе, вођене често из „подземља” и илгале. Оштрицу пера друштвене критике брусиле су као карикатуристи и познати сликари Томас Роландсон (Th.

Rowlandson), Џорџ Кукшанк (G. Cruikshank), Џејмс Гилрој (J. Gillroy) Оноре Домије (H. Domier).

У српским крајевима карикатура се као модерна појава јавља у време „мађарске буне” (Револуције 1848), када је сликар Димитрије Аврамовић објављивао своје карикатуре. Слика Павел Ђурковић 1824, по наређењу Милоша Обреновића урадио је карикатуру чиновника Ђорђа Телеша. Овај особени вид новинарства, критике и графичке уметности, постаје у другој половини 19. века, незаобилазан додатак, пре свега, политичких прегањања и обрачуна, циљајући, упркос ситном решету цензуре и претњи робијом, сам врх државне власти. После покушаја атентата на Милана Обреновића у пожаревачкој казнионици нашли су се и сатиричари и карикатуристи, где су „издавали” руком писан и илустрован шаливи лист „Клин”. Богатство сатиричних и хумористичких прилога у српској штампи (са листовима који су били често кратког века, посебно хумористички и сатирични, забрањивани и штампани оскудним средствима), пратило је развој политичког живота и његових сукоба. О освајању слободе штампе, уз многе успоне и падове српских сатиричних листова сведочи обимно истраживање Жарка Рошуља.¹

У новом, југословенском државном окружењу, до увођења диктатуре 1929, карикатуристи имају пуне руке посла; узбуркана политичка и друштвена сцена пружала је довољно материјала. Свађе и сукоби политичара, корупција, политичка репресија и кршење устава и закона, социјална беда, расправе око језика и писма, спрега црква и политике, упркос нападима цензора, били су неисцрпни извор за нову генерацију карикатуриста. Пјер Крижанић, својим графички чисто изведеним и садржајним духовитим коментарима током 1920тих стиче заслужено место водећег југословенског карикатуриста. Карикатуре објављује у београдској и загребачкој штампи, као и у збиркама својих изабраних радова.² Први број „Ошишаног јежа”, који је брзо постао водећи југословенски сатирични часопис, појавио се 5. јануара 1935. године. Лист су основали у београдској кафани „Гинић” Драган Савић, Пјер Крижанић, Брана Цветковић, Станислав Винавер. Његово излажење прекинуо је Други светски рат. За време рата у немачком ратном заробљеништву излазио је руком писан и илустрован логорски „Ошишани јеж”.

Лист је, непосредно по завршетку рата, поново покренут, са промењеним именом, из којег је изостављен додатак „ошишани” да би било наглашено „укидање цензуре” од стране нових власти. Прва и слободе грађана била су

¹ Рошуљ Жарко, *Часописа часописа* 1-3, Институт за књижевност и уметност, Чигоја штампа, Београд 1995, 1998, 2004; књ. 4 Матица српска, Будућност, Нови Сад, 2010, књ. 5, Матица српска, Будућност, Нови Сад, 2011; књ. 6, Матица српска, Сајнос, Нови Сад, 2014.

² *Куку Тодоре. Карикатуре од Пјера, 1926*, Београд 1926; *Protiv fašizma: karikature Pjera Križanića [1927-1947]*, Beograd 1948.

„заштићена” параграфима Устава из 1946. Године, док је члановима 25 и 27 „гарантована” (поред слободе говора, удруживања, уметничког рада) и „слободе штампе”. Ово је једним другим „свеобухватним” и „еластичним” и „упозоравајућим” чланом (47) „превентивно” доведено у питање: њиме је наглашено да је злоупотреба ових права ради промене и нарушавања уставног поретка незаконита и кажњива. Ова веза обећаних права и слобода и њиховог довођења под сенку правне сумње остаје у различито дефинисаним облицима у свим каснијим уставима југословенске социјалистичке федерације.³

Једно од главних оруђа за формулисање партијске политике у култури и поштовање „идеолошке линије” као и контроле укупног стваралаштва, укључујући и листове са хумористички и сатиричним садржајем, био је Агитпроп (Агитација и пропаганда). Његове заметке наилазимо у различитим телима Комунистичке партије Југославије у међуратном периоду, док агитација и пропаганда играју важну улогу у политичкој и идеолошкој мобилизацији бораца и симпатизера партизанског покрета током рата. Институционално изграђивање апарата Агитпропа, који је преко својих комисија основаних у свим партијским комитетима, од рејонских до покрајинских и Централног Комитета КПЈ, постао свеprisутан инструмент „усмеравања” и контроле стваралаштва, извршено је већ на самом крају рата. У овом систему важна улога додељена је руководиоцима за штампу и агитацију, под чијом цензорском руком се налазила широка област надзора над радом редакција, испуњавање партијских директива, идеолошка правоверност текстова, и слично. Агитпроп шири првих поратних година свој апарат у свим деловима партијске и државне структуре.⁴ Тако је Агитпроп постао главна „кровна организација” за непосредну контролу културне политике и информисања у периоду између 1945. и 1952.

Ова пракса следила је модел који је постојао у Совјетском Савезу, у различитим институционалним и организационим облицима, и под различитим именима (Одељење за пропаганду и агитацију ЦК КПСС 1920, Управа пропаганде и агитације ЦК КПСС 1939-1948, Одељење пропаганде и агитације ЦК КПСС 1948-1956).⁵ Спој агитација-пропаганда-култура, односно разумевање и инструментализација културе и уметничког стваралаштва као дела идеолошко-пропагандног рада, првих година власти југословенских комуниста пресликан је из совјетске праксе. Радови вођа совјетског пропагандно агитационог механизма

³ Vučetić, Radina, *Monopol na istinu. Partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka*, Beograd 2016, str. 39–40.

⁴ Вид.: Dimić, Ljubodrag, *Agitprop kultura. Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945-1952*, Beograd, 1988.

⁵ Између 1965. и 1988. године ово тело је последњи пут имало у своме имену агитацију и пропаганду, да би између 1988. и 1990, радило као Идеолошко одељење ЦК КПСС. В: Ingo Crabowsky, *Agitpro in der Sowjetunion Die Abteilung für Agitation und Propaganda 1920–1928*, Projekt Verlag, Bochum 2004.

Андреја А. Жданова (1938-1940), М.А. Сулова (1947-1948) и Д. Т. Шепилова (1948-1949), цитирани су и кориштени као идеолошки „модел” за обликовање југословенске праксе у стварању „пролетерске културе”.

Два документа која доносе критику и „идеолошку карактеристику” рада редакције обновљеног хумористичко-сатиричног недељника „Јеж” због недовољне дневно политичке и пропагандне ангажованости карикатуриста, уз позивање на совјетске примере на које се треба угледати, оба из 17. маја 1949. године, јасно сведоче о схватању улоге коју карикатура у новом идеолошко политичком и друштвеном контексту треба да има као „ликовно-уметничка дисциплина”. Она мора, по речима сликара и функционера Агитпропа, сликара и графичара Бранка Шотре, да садржи „све елементе социјалистичког реализма, као више форме уметничког реализма, који уметника наоружава способношћу да види покретачке снаге друштвеног живота, борбу класа, улогу народних маса у историји, значај политичке борбе- и који одређује место уметника у светској борби социјализма против капитализма”.⁶

Шотра је аутор и анализе (која није потписана, али је без сумње његова), „О питањима садржаја ’Јежа’” у којој, поред повољне оцене дела садржаја објављених у листу, указује на „слабости” због необраћања пажње на: „...унутрашњи процес социјалистичког преображаја”, „класне борбе на селу”, „...учвршћење сељачких радни задруга... Ни живот у фабрикама, на разним градилиштима”, итд, „ све то није још у довољно и у потребној мери осветљено у ’Јежу”.⁷

Оба документа, по језику, аргументацији, позивању на совјетску праксу и узоре, „идејност”, уз постављање високих захтева у „класној борби” једној дисциплини каква је карикатура или сатира-сведочанства су идеолошко-политичких напора и недоумица у време продубљивања расцепа са совјетским узорима-на које се и даље позивало, с којима су се југословенски комунисти суочили покушавајући (себи и својим совјетским узорима) да задрже и докажу своју идеолошку „исправност”. Како је сукоб са Совјетским савезом и земљама „народне демократије” постајао без изгледа да може доћи до помирења, тако су и југословенски сатиричари и карикатуристи добили нове директиве и задатке, овога пута да дају свој допринос пропагандно-политичком обрачуна, обострано све немилосрднијем и бескрупулознијем, који се током године када су настала ова два документа неповратно разбуктавао.

⁶ Архив Југославије, Савез комуниста Југославије, фонд 507, фасцикла VIII. II/2-8, k-4, „Pitanja naše karikature”, 17. V 1949.

⁷ Исто, „О pitanjima sadržaja ’Ježa’”.

PITANJA NAŠE KARIKATURE

Kao likovno-umetnička disciplina, karikatura mora sadržavati sve elemente socijalističkog realizma, kao više forme umetničkog realizma, koji umetnika naoružava sposobnošću da vidi pokretačke snage društvenog života, borbu klasa, ulogu narodnih masa a istoriji, značaj političke borbe – i koji određuje mesto umetnika u svetskoj borbi socijalizma protiv kapitalizma.

U punoj meri odnosi se i na karikaturu poznata Lenjinova misao koja glasi: „Umetnost pripada narodu. Ona treba da ulazi svojim dubokim korenima u centar širokih narodnih masa. Ona treba da bude razumljiva i draga tim masama. Ona treba da objedinjuje osećanja, misli i volju tih masa i da ih podiže...” Šta više, karikatura zbog svoje simbioze sa žurnalistikom, ima daleko veće mogućnosti nego i jedna druga grana likovnih umetnosti, za ispunjavanje zahteva koje marksističko-lenjinistička estetika postavlja pred čitavu umetnost. Pravilno shvaćena, ona ima sve uslove neposrednog i moćnog agitacionog propagandnog sredstva u borbi za novo, a protiv starog. Ona ima sve elemente snažne poluge za podizanje društveno-političke svesti najširih narodnih slojeva.

Ako se danas stvaralačka delatnost ceni prema njenoj društvenoj korisnosti, onda su naši karikaturisti u borbi za bolji i srećniji život svoga naroda doprineli relativno više nego ostali umetnici. Oni su više nego drugi uspeali da ispune osnovni zahtev marksističko-lenjinističke estetike, zahtev idejnosti i partijnosti u umetnosti. Pored svega toga, naša karikatura je, naročito u pogledu njenih likovno-umetničkih kvaliteta, još daleko od toga da bi njome mogli biti zadovoljni.

Osnovna greška naše savremene karikature jeste u tome što ona vrlo često napušta svoje specijalno mesto koje ima u likovnoj umetnosti, svoju posebnu ulogu koju ima u društveno-političkom životu naroda.

Ona vrlo često zadire u tuđe, susedne pozicije. S jedne strane u domen ilustracije – s druge u dekorativnu umetnost. I jedno i drugo odstupanje predstavlja degradaciju karikature kao samostalne likovno-umetničke discipline i umanjuje njen značaj kao ideološke forme.

U prvome slučaju ona poprima drugostepenu ulogu pratioca duhovitog teksta, umesto da najkraći mogući tekst služi njoj samo kao neophodni komentar, kao nadopuna nužna radi veće jasnoće smisla. U tome slučaju težište duhovite sadržine je u samome tekstu, koji u mnogo prilika može da ide i bez ikakvog grafičkog komentara – umesto da bude obratno, tj. da sam karikaturalni crtež nosi suštinu smisla onoga što treba saopštiti.

U drugome slučaju, karikatura se pretvara u ornamenat – u salu za ukras, prijatna za oko – i ima isključivo dekorativan značaj, kao i sve formalističke tvorevine drugih grana umetnosti. U ovome slučaju stvarni motiv za karikature služi samo kao povod da se iz njega napravi estetski interesantno sklopljena kompozicija crno-belih fleka ili linija. I u ovom slučaju težište smisla je samo u tekstu.

Bilo da se drži sopstvenog terena, ili da skreće u ilustraciju ili ornamenat, naša karikatura danas pati od izvesnih nedostataka, za čiju će likvidaciju biti nužno dosta vremena i planski organizovanog upornog rada.

Iz želje za postizanjem „ličnog stila” na spekulativan način stvorenog, kao i zbog nedovoljnog vladanja veštinom crtanja, priličan broj naših karikaturista, talentovanih i naprednih, zapao je u mrtvi šablon, dalek od života, od nafte stvarnosti. Iako je dužnost umetnika da u svakoj životnoj formi otkriva ono što je za dati problem specifično, karakteristična je za našu karikaturu pojava nekoliko tipiziranih, gotovih formi, pokreta, proporcija, izraza – koji se jednom za svagda utvrđeni – ponavljaju u stotinama različitih situacija. Na jedan te isti način crtana ruka ili cipela, pantalone ili šešir, kod seljaka ili intelektualca, muškarca ili žene, Jugoslovena ili Amerikanca – obične su pojave. Na takav način crtana karikatura daleko je od realistički shvaćenog umetničkog dela, rođenog iz stvarnog oduševljenja za osnovnu misao koja se kroz njega izražava. Kao takva, ona predstavlja mehaničku tvorevinu, često izlišan i nekoristan privesak uz tekst.

Psihološki momenat je jedan od najvažnijih momenata karikature. Tome elementu nije dato odgovarajuće mesto u našoj karikaturi, koja pati od vrlo siromašne skale psihološkog nijansiranja. I tu je počeo da se ustaljava šablon nekoliko isprobanih izraza, umesto da se stalnim kontaktom sa životom traži nijansa specifična za prikazivanu situaciju.

Jedan od nedostataka naše karikature jeste i nedovoljno razvijeno osećanje za meru. Preteranost, groteskno i neodgovorno deformisan je ili disproporcioniranje ljudskih likova, preko svih granica realnog, dovodi često do toga da karikatura gubi svoj osnovni smisao i pretvara se u nešto što nema nikakve veze sa razumnom stvarnošću. Kao takva, ona ponekad može da služi za rasonodu – ali ostaje redovno bez ikakvog idejno vaspitnog efekta.

Jedna od negativnih odlika naše karikature jeste njena „skicoznost” ili, bolje rečeno, površnost, koja se ne može opravdati tempom rada u humorističnim listovima. Rad „a la prima” u karikaturi, ma sa kakvom virtuožnošću bio izveden, ne ostavlja utisak poštene studioznosti i može samo da smeta čitkosti karikature. To je rad ljudi bez potrebne radne discipline i znanja – i rešenosti na napore, koji se svaki put ponovo moraju ulagati na drugi način.

Negativna je i njena česta nečitkost i nerazumljivost, koja u mnogo slučajeva iziskuje veliko upinjanje da bi se karikatura, naročito ona u stripu, mogla dešifrovati. Takva karikatura je redovno promašen pokušaj, jer široke mase trudbenika retko mogu da je shvate.

Svi nedostaci naše karikature, kao i kod ostalih likovnih umetnosti, proizlaze pretežno iz dva osnovna uzroka: iz nedovoljnog znanja gramatike likovnih umetnosti, na prvom mestu iz nepotpune ortračke spremne, i iz nedostatka dovoljno visoke društveno-političke svesti.

Posledica nedovoljne svesti jeste i činjenica da se karikatura često pretvara isključivo u sredstvo za rasonodu, pri čemu ona potpuno gubi svoj mobilizatorski smisao, svoj agitaciono-propagandni značaj.

Oba ova uzroka moguće je postepeno otkloniti samo strpljivim, dobro organizovanim, planskim radom na stručnom i ideološko-političkom uzdizanju. Bez takvog rada neće biti dela socijalističkog realizma u našoj umetnosti, pa – naravno – ni u karikaturi

Kao i za svu našu umetnost u procesu njene preorijentacije, u borbi protiv balasta zaostalog iz prošlosti, problem kulturnog nasleđa je jedan od najaktuelnijih. Od koga poći, na koga se ugledati? S obzirom na jasno postavljene zadatke koji su pred našom

umetnošću, očigledno je da klasična realistična karikatura može najviše koristiti iznalaženju najpravilnijeg puta ka postavljenom cilju. Naravno da i njena najpozitivnija iskustva treba kritički odabrati i pravilno prilagoditi našim uslovima.

I sovjetska savremena karikatura može dobrim delom poslužiti kao uzor dobre, realističke karikature u kojoj je do vidnog izražaja došlo pravilno i političko i umetničko gledanje na stvarnost – pravilno shvaćena uloga umetnosti i umetnika u socijalističkom društvu. Jefimova⁸ i Kukriniksije⁹ naši karikaturisti bi trebalo da imaju često pred očima.

Branko Šotra¹⁰
17.V.1949 godine

O PITANJIMA SADRŽAJA „JEŽA”

U suštini, zadaci „Ježa” su isti kao i opšti današnji zadaci naše štampe, kao štampe zemlje koja izgrađuje socijalizam pod određenim unutrašnjim i međunarodnim uslovima. Ali, s obzirom na svoj karakter, „Jež”, kao humorističan i satiričan list tim opštim zadacima prilazi na svoj, poseban način i rešava ih svojim posebnim sretstvima – sretstvima humora i satire. Ta činjenica i opredeljuje osnovnu problematiku kojom se „Jež” ima baviti i rešavati je, problematiku kako iz oblasti unutrašnje izgradnje, tako i na polju međunarodnih odnosa. Sa toga stanovišta, dakle, dužni smo da razmotrimo u kojoj meri i na koji način „Jež” – kao posebno i snažno oružje kritike i samokritike – odgovara postavljenim zadacima, i to:

1. u obrađivanju unutrašnjeg života naše zemlje kao zemlje koja izgrađuje socijalizam, tj. unutrašnje problematike; i
2. u prikazivanju međunarodnih odnosa i situacije u svetu uopšte (kada se ima u vidu položaj i uloga naše zemlje u međunarodnim odnosima danas), tj. spoljno-političke problematike.

⁸ Јефимов (Ефимов, Борис Борисович, 1900-2008), совјетски и руски графичар и карикатуриста. Академик Академије уметности СССР-а, херој социјалистичког рада. Двоструки добитник Стаљинове награде (1950. и 1951. године) и три Ордена Лењина. Био уредник бројних совјетских новина и публикација, и један од водећих и најутицајнијих карикатуриста стаљинског периода. У време сукоба око Инфромбирова главни мотив његових карикатура је био вођ југословенских комуниста и председник, Јосип Броз-Тито. Био је активан све до смрти у 108. години живота.

⁹ Кукриникси (пseudом тројице совјетских сликара и карикатуриста: М.В. Кипријанова, П.Н. Кирилова и Н.А. Соколова). Заједничке радове почели су да објављују од 1926. године. Током Другог светског рата њихове карикатуре су биле значајан део совјетске антинацистичке пропаганде.

¹⁰ Шотра Бранко (1906-1960), сликар и графичар. Дипломирао сликарство на Државној уметничкој школи у Београду. Активно учествовао у НОБ. Од октобра 1944. Члан је Агитпропа Врховног штаба НОВЈ. Демобилисан 1948. године у чину потпуковника. Био је начелник Дома ЈНА и Војног музеја у Београду. После демобилисања изабран је за редовног професора Академије за примењене уметности у Београду. Главни мотиви његових графика и графичких мапа били су они из НОБ.

ŽIVOT NAŠE ZEMLJE

Centralno mesto u „Ježu”, sasvim pravilno zauzimaju problemi u vezi sa izgradnjom socijalizma u Jugoslaviji. Služeći se svojim specifičnim načinom, „Jež” ima osnovni zadatak da mobiliše mase za ovu izgradnju. Kroz šalu, smeh, vedrinu i snažni optimizam, on treba da razglasi naše uspehe, da ih pozdravi, da potstiče na nove uspehe, i da se istovremeno potsmehe i izruga svim kolebljivcima, skepticima, malograđanskim dešperaterima. Kroz humor i satiru, treba otkrivati, izobličavati i žigosati sve podmukle i prikrivene pokušaje klasnog neprijatelja, – ostatke svrgnute buržoazije grada i sela – da ometu veliko delo izgradnje socijalizma u našoj zemlji. No naporedo s tim još više treba se boriti protiv svakog uticaja malograđanske stihije u životu i postupcima radnih ljudi, protiv ostataka prošlosti u njihovoj svesti i njihovim navikama, treba voditi borbu protiv svakog nerada, lenjosti, svakovrsnog zastranjivanja, birokratizma itd. protiv svega dakle što tu izgradnju usporava i što staje na put našim daljim i još većim uspesima.

Pored svog glavnog zadatka da na svoj način i svojim sretstvima tretira probleme socijalističkog preobražaja naše zemlje, pre svega probleme koji se javljaju u vezi sa izvršenjem Petogodišnjeg plana, „Jež” ne sme ostati usko samo na pitanjima koja su neposredno vezana za Petogodišnji plan. Treba da se obrađuju i najrazličitiji motivi koje pruža naš savremeni život u svoj svojoj mnogostrukosti, bujnosti i raznolikosti, razume se, uvek u skladu sa stepenom važnosti i značajem svih tih pitanja koja dolaze u obzir da ih rešava naša humoristička štampa. Dalje, računajući s tim da humor sastavni deo našeg novog života, zadatak je „Ježa” da unosi šalu i veselost među naše radne ljude, da podiže i održava raspoloženje, vedrinu i optimizam što i pored svih razumljivih teškoća na koje nailazimo u danima izgradnje – obilno pruža naš današnji život i što niču iz njega samog.

Kada se pogleda sadržaj „Ježa” za poslednjih nekoliko meseci opaža se vidan napor da list i u tekstovima i u karikaturnom delu obuhvati najglavnija pitanja naše unutrašnje problematike. Ipak, ti napori još nisu doveli do otklanjanja osnovnog nedostatka, a to je nesrazmera i neravnopravnost u tematici. Tako na primer, nesrazmerno više prostora u „Ježu” zauzimaju motivi iz oblasti snabdevanja, saobraćaja, ishrane i kancelariskog života. Statistika objavljenog materijala u poslednjim mesecima pokazuje da su pitanja našeg sela nedovoljno zastupljena – i to baš u periodu kada se kod nas širokim frontom ostvaruje socijalistička rekonstrukcija poljoprivrede. Tačno je da je „Jež” tu borbu manje viša stalno pratio na svojim stranicama kroz odgovarajuće karikature, crteže, tekstove i pesme, ali ju je pratio više na spoljni manifestacioni način. Međutim, onaj unutrašnji proces socijalističkog preobražaja, klasna borba na selu, promene i prelom u psihologiji ljudi, borba za organizaciono učvršćenje seljačkih radnih zadruga itd. – što sve pruža mnogo motiva za humor i satiru, za kritiku i samokritiku – sva ta pitanja nisu nailazila na dovoljan i pravilan odjek na stranicama „Ježa”, iako je tu njegova delatnost veoma potrebna, nužna i korisna.

Redakcija „Ježa” je ovu slabost uočila i nastoji da je reši slanjem svojih saradnika na selo, ali se vidniji rezultati u tome pogledu još nisu ispoljili.

Ni život u fabrikama, na raznim gradilištima, život dobrovoljnih omladinskih i frontovskih brigada, rad Narodnih odbora, izgradnja narodne vlasti – sve to nije još dovoljno i u potrebnoj meri osvetljeno u „Ježu”. Ma da se u poslednje vreme i u tom pogledu preduzimaju izvesne mere, na stranicama „Ježa” još nema žive anegdote iz izgradnje naše zemlje.

Jedna od daljih slabosti „Ježa” jeste u tome što se ne poklanja dovoljna pažnja našem kulturnom preobražaju, ni našem kulturnom životu uopšte. To područje inače daje znatne mogućnosti našoj humorističnoj štampi da pomogne naš opštekulturni razvitak, rasčlanjavajući njegove slabosti i nedostatke, udarajući po nezdravim i štetnim pojavama, otkrivajući uticaje buržoaske kulture, ostatke formalističkih i dekadentskih shvatanja u našoj umetnosti itd., i istovremeno prihvatajući i popularišući ostvarene uspehe u svim oblastima našeg novog i već bogatog kulturnog života. Slično stoji stvar i sa drugim područjima, koja zahtevaju sistematsko obrađivanje, kao što je to naprimer fiskultura itd.

SPOLJNA POLITIKA

Zadaci spoljno-političke rubrike „Ježa” jasno su određeni spoljnom politikom naše zemlje u ovoj fazi razvitka međunarodnih odnosa:

1. borba protiv klevetničke kampanje Informbiroa, a sa marksističko-lenjinističke odnose među socijalističkim zemljama
2. borba protiv svih spoljnih pokušaja ometanja i ugrožavanja naše socijalističke izgradnje i nezavisnosti naše zemlje.
3. borba protiv imperijalističkog porobljavanja i ratno-huškačke propagande i
4. pomoć borbi ugnjetenih i kolonijalnih naroda.

Pregled odgovarajućeg materijala objavljenog u „Ježu” pokazuje da je spoljno-politička problematika bila u „Ježu” široko tretirana i to sa većim uspehom nego u pitanjima unutrašnje politike. Može se reći da „Jež” uglavnom nije ostao dužan imperijalistima, da je uspešno popularisao borbu kineskog, grčkog, vietnamskog i drugih naroda, ugnjetenih od imperijalističkih porobljivača.

Poslednji brojevi „Ježa” pokazuju da borba naše zemlje i naše Partije protiv Informbiroa nalazi sve više mesta u tom listu. To potvrđuju nekoliko vrlo uspešnih karikatura, kraćih i dužih satiričnih napisa. No u tome pogledu „Jež” još ni izbliza nije ispunio svoju ulogu, niti je iskoristio ogromne humoristične i satiričke mogućnosti koje otkriva i pruža besprincipijelna informbirovska akcija protiv naše zemlje i njene socijalističke izgradnje. Ne radi se samo o kvantitativnoj meri koju „Jež” može i koju je dužan da ostvari u toj meri. Naša humoristična štampa, koja se do sad uglavnom bavila samo izobličavanjem laži i kleveta od strane rukovodstava SSSR-a i zemalja narodne demokratije u odnosu na našu zemlju i našu Partiju, dužna je da učini korak dalje i da oštrom satiroм zahvati samu suštinu sukoba nastalog u vezi sa rezolucijom Informbiroa. Ona je dužna da sa svojih pozicija i svojim sredstvima izobličuje ne samo ono što je neistinito, lažno, smešno i apsurdno u svim tim besprincipijelnim napadima na našu zemlju, već da bičem satire ukazuje na nakaznu, kontrarevolucionarnu, revizionističku, antimarksističku suštinu te kampanje. Samo tako „Jež”, i uopšte naša humoristična štampa, koja u tom pravcu ima

najveće obilje motiva i najšire mogućnosti, može na odgovarajući način odigrati svoju ulogu u našoj borbi za pravilne odnose u svetu socijalizma.

PITANJA IDEJNOSTI I KVALITETA

Svojim dosadašnjim radom i rezultatima „Jež” je uspeo da stekne najširi krug svojih čitalaca, da postane omiljeni list naših radnih ljudi. Taj uspeh i tu popularnost „Jež” je potpuno zaslužio. No i pored tih uspeha, „Jež” kao i ostala naša humoristična štampa ispoljava niz idejnih slabosti¹¹ naše štampe danas.

1. Jedna od najglavnijih i najčešćih slabosti jeste površno i površinsko tretiranje određenih problema, pojava i događaja. Umesto idejno dubljeg prilaženja tim pitanjima, umesto njihove žive, konkretne analize, česta je pojava da se pribegava hvatanju njihovih spoljnih, manje bitnih, pa i nebitnih oznaka. To dovodi ne samo do slabog kvaliteta, ne samo do degradiranja satire na praznu igru reči i crteža, nego i do iskrivljavanja pravog smisla i značaja tih problema, do njihovog pogrešnog i nepravilnog idejnog osvetljavanja.

2. Na stranicama „Ježa” kao i ostale humoristične štampe, jasno se odražava ta pojava da se saradnici naše humoristične štampe još uvek bore da pronađu pravilan i podesan način kojim bi putem humorističkih crteža i tekstova ukazivali na aktuelne zadatke iz naše privrede i naše izgradnje uopšte. U našoj humorističnoj štampi još uvek postoji, iako ne u velikoj meri, izvesna tendencija protiv tzv. pozitivne karikature (odnosno pozitivnog humorističnog teksta) koja bi pozivala trudbenika na izvršenje planskih zadataka, koja bi ih mobilisala i nadahnjivala optimizmom, ponosom i uverenjem u pobeđu.

U vezi sa ovim treba pomenuti i nepravilno shvatanje o tome da obeležavanje značajnih događaja u životu naše zemlje kao što su to kongresi, manifestacije, svečane godišnjice itd ne spada u okvir zadataka jednog humorističnog lista i da je to izvan njegovih izražajnih sredstava i mogućnosti.

Koliko su nepravilna, pogrešna i netačna oba ova shvatanja najbolje govori činjenica da je baš u „Ježu” objavljeno nekoliko vrlo uspešnih duhovitih i idejno pravilnih crteža, karikatura i tekstova takve vrste.

3. Jedan od daljih nedostataka jeste izvesna tendencija ka izrođavanju javne, konstruktivne kritike i samokritike u razorno-kritikantski odnos prema slabostima, nedostacima i greškama. Ako se ta tendencija ne nadvlada pravilnim idejnim prilaženjem, pravilnim shvatanjem značaja kritike i samokritike, humor i satira lako mogu da navedu na preuveličavanje slabosti, na njihovo uopštavanje, na konstruisanje povodom pojedinih grešaka čitavog sistema grešaka, na rušenje i onog pozitivnog zajedno sa negativnim – o čemu je govorio drug Đilas na V kongresu KPJ. Redakcija „Ježa” borila se doduše protiv ove tendencije ali su se greške i dalje događale u tom pogledu. Tako, na primer, u kritici snabdevačke mreže jedno vreme otišlo se tako daleko da se ustvari više nije videlo ništa pozitivno, da se ustvari nesvesno napadao naš sistem snabdevanja u celini itd.

¹¹ i nedostataka, od kojih neki predstavljaju i opšte slabosti

Slično stoji stvar i sa tendencijom da se umesto konkretne, stvaralačke kritike, naduvavaju i preuveličavaju izvesne nebitne ili izolovane greške i ružile pojave o kojima piše dnevna štampa ili ih u dnevnoj štampi objavljuju preko svojih dopisa sami čitaoci .

4. Podizanje idejnosti i kvaliteta naše humoristične štampe ne može se zamisliti bez stalne odlučne borbe protiv bezidejnosti i apolitičnosti, protiv težnje za dosetkom po svaku cenu, za besadržajni vic, vic radi vica itd.

5. Saradnici naše humoristične štampe svojim dosadašnjim radom pokazali su da imaju dara, duhovitosti, inventivnosti, smisla za humor i satiru, smelosti da otkrivaju i udaraju po slabostima i nedostacima u svim područjima našeg života. Ali ova činjenica ne samo da ne ukida već naprotiv podvlači potrebu stalne, sistematske, uporne borbe za podizanje kvaliteta, protiv površnog i olakog rešavanja zadataka protiv šablona i manira koji često preovlađuju u našoj humorističnoj štampi. Humor i satira, da bi bili uspešno negovani, nužno zahtevaju da se nivo toga rada stalno uzdiže na visinu književnog ostvarenja. Borba za kvalitet takođe pretpostavlja negovanje i razvijanje svih žanrova humoristične štampe i literature, od duhovite desetke i epigrama, do književne humoristične priče i humorističko-satiričke poezije višeg tipa.

Naša humoristična štampa sve ove slabosti i nedostatke može nadvladati kako stručnim i opšte-kulturnim uzdizanjem naših karikaturista i pisaca humorističnih tekstova tako i neprekidnim ideološkim uzdizanjem, njihovim naoružavanjem i ovladavanjem marksizma-lenjinizma koja im jedino omogućava da se snalaze u svim složenim pitanjima današnjice, da idejno pravilno i duboko prilaze tim pitanjima i da ih, na odgovarajući način, rešavaju.

17.V.1949.